

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

БРОСЛАВСЬКА ЛЮБОВ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 811.111'42:821.111(73)

**ОБ'ЄКТИВАЦІЯ АМЕРИКАНСЬКОГО
ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ *ВІЙНА*
ВІДІОДИСКУРСІ ЕРНЕСТА ХЕМІНГУЕЯ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ШЕВЧЕНКО Ірина Семенівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри ділової
іноземної мови та перекладу

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПРИХОДЬКО Анатолій Миколайович,
Запорізький національний
технічний університет,
завідувач кафедри теорії
та практики перекладу

кандидат філологічних наук, доцент
ДОЙЧИК Оксана Ярославівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри англійської філології

Захист дисертації відбудеться 1 грудня 2016 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7–75).

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розіслано 15 вересня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація присвячена виявленню специфіки змісту, структури та засобів актуалізації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуея як прояву індивідуальної концептосфери письменника.

ВІЙНА – одне з базових понять, закладених в осмислення процесів історичного розвитку та сучасного існування соціуму, – є універсальним багатоплановим соціальним, культурним та психологічним явищем, інтегрованим у буття людського суспільства. Як зазначає М.О. Бердяєв, історія людства є переважно історією війн із порівняно короткими періодами миру, відносної рівноваги. У ХХ столітті, відзначеному двома наймасштабнішими світовими війнами, еволюція війни як суспільно-політичного явища доходить свого піку, що посилює інтерес дослідників до цього поняття.

Соціальна значущість феномену ВІЙНА робить його об'єктом міждисциплінарних досліджень у галузі історії (С.М. Міхальов; А. Фергюсон), політології (В.К. Білозеров; Г. Джексон; К. Райт); психології (У. Макдугалл; О.С. Сенявська; Х. Стенлі; З. Фрейд), соціології війни (полемології) (Р. Арон; Г. Бутуль; К. фон Клаузевиц; Н.А. Корф; Е. Гідденс; П. Сорокін), теології (Д.Л. Акін; Х.У. фон Бальтазар), філософії (Платон; Вольтер; Г. Гегель) тощо.

Соціально-психологічні ознаки військового конфлікту формують особливий тип психології та людської свідомості (І.І. Карелова; П. Лайнбарджер), трансформують картину світу осіб, які тривалий час існують в умовах збройного та психологічного насильства, наслідком чого є поява «втраченого покоління» – учасників світових війн, чиє світосприйняття передає Е. Хемінгуей у своїх творах.

Як об'єкт лінгвістичних досліджень концепт ВІЙНА вивчається з точки зору когнітивної поетики, лінгвоконцептології, лінгвокультурології на матеріалі англійської, німецької, української та інших мов. Лінгвістами встановлено засоби мовної репрезентації концепту ВІЙНА в англомовному поетичному дискурсі (Н.В. Рабкіна) та у творах Е. Хемінгуея (О.С. Землянухіна, Т.В. Ларіна; М.Ю. Карпова); виявлено місце концепту ВІЙНА в британській мовній картині світу (Л.М. Венедиктова); з'ясовано етнокультурні ознаки ВІЙНИ як концепту культури (Дж. Андерхілл; О.С. Колісник), його семіотичні (Дж. Деріан) і семантичні (О.В. Головань; І.І. Пучкова; Д. Лазаріч) властивості, специфіку осмислення концептосфери ВІЙНА в повсякденній і професійній свідомості (В.Б. Крячко); розроблено модель семантико-асоціативної структури концепту ВІЙНА як компонента концептуальної картини світу письменника у творах Р. Олдінгтона; надано визначення мілітарної метафори (М. Грігель; Дж. Лакофф).

Новітні пошуки когнітивної лінгвістики звернено до змін концептів; тож у дисертації поставлено і на базі когнітивно-дискурсивного підходу

вирішено питання смислових трансформацій колективного й індивідуального змісту концепту ВІЙНА; особливостей актуалізації ВІЙНИ в індивідуальному художньому дискурсі Е. Хемінгуея як представника «втраченого покоління».

Актуальність роботи визначається, з одного боку, застосуванням новітньої когнітивно-дискурсивної парадигми до визначення одного з ключових концептів ВІЙНА, а з іншого, – тим, що специфіка цього концепту, актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, розглядається як прояв відмінностей індивідуальної концептосфери автора на тлі відповідного концепту загальноамериканської національної картини світу, втіленої в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Запропонований підхід сприяє вирішенню важливої проблеми когнітивної лінгвістики – співвідношення колективного й індивідуального, загального та одиничного в мисленні людини та в художньому дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, які проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за темою «Когнітивні й комунікативні проблеми дискурсу й навчання іноземних мов», номер державної реєстрації 0103U004255.

Мета роботи полягає у визначенні змісту, структури та засобів актуалізації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуея та їх відмінностей від американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років.

Для досягнення цієї мети послідовно вирішуються такі **завдання**:

- з'ясувати етимологічний шар концепту ВІЙНА та його архетипні засади;
- установити семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА в американській мовній картині світу (далі – МКС) та його відмінність у дискурсі Е. Хемінгуея;
- структурувати семантичний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років і його трансформації в ідіодискурсі Е. Хемінгуея;
- виявити поняттєвий складник концепту ВІЙНА в американській загальнонаціональній (притаманній усім носіям мови в США) картині світу й ідіоконцептосфері письменника та змоделювати інваріантну трансформовану когнітивні структури концепту з урахуванням зв'язків між окремими слотами;
- виокремити образно-ціннісний складник концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, установивши діапазон та спектр концептуальних метафор;
- з'ясувати напрями трансформації концепту ВІЙНА, актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

Об'єктом дослідження виступає концепт ВІЙНА, вербалізований лексичними засобами американського варіанту англійської мови, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років.

Предметом дослідження є специфіка змісту, структури, засобів і способів актуалізації лінгвокультурного концепту ВІЙНА та напрями їх трансформацій в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що поняттєві, ціннісні та образні характеристики концепту ВІЙНА, актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, зазнають трансформацій порівняно з концептом ВІЙНА в американському художньому дискурсі відповідного періоду. Вони зумовлені варіюванням індивідуальної концептосфери письменника по відношенню до загальнонаціональної картини світу американців.

Методи дослідження, обрані відповідно з його об'єктом та метою, включають комплекс: етимологічний аналіз (для з'ясування змісту етимологічного шару концепту), аналіз словникових дефініцій та компонентний аналіз (для виокремлення лексичних номінацій концепту), метод польового моделювання (для структурування семантичного простору номінацій концепту), контекстний аналіз (для визначення номінативного простору й когнітивних ознак концепту), методику семантики лінгвальних мереж С.А. Жаботинської (для моделювання когнітивної структури концепту), метод перехресного мапування (для визначення метафоричних засобів номінації концепту), синхронічне зіставлення колективних та індивідуальних характеристик концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, елементи кількісного аналізу.

Матеріалом дослідження слугують 64 лексеми – номінації концепту ВІЙНА: 50 в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та 63 в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років. Загальна вибірка складає 6121 дискурсивних фрагментів функціонування номінацій концепту, відібраних із творів Е. Хемінгуея (2783) та американських художніх текстів 1920-х – 1960-х років з бази даних Corpus of Historical American English – COHA (3338), тезаурусів та словників англійської мови, у тому числі пареміологічних.

Методологічною основою дослідження є теоретичний доробок когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики, зокрема:

- теорії дискурсу (Л.Р. Безугла, В.І. Карасик, М.Л. Макаров, Т.А. ван Дейк, Л.В. Солощук, І.Є. Фролова, В.Є. Чернявська, І.С. Шевченко та ін.);
- когнітивної лінгвістики (Л.І. Белехова, Є.В. Бондаренко, С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, В.Г. Ніконова, А.М. Приходько, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов, Й.А. Стернін, Ч. Філмор);

- теорії концептуальної метафори (З. Кьовечеш, Дж. Лакофф, М. Джонсон, А.П. Чудінов);
- теорії номінації (Н.Д. Арутюнова, В. фон Гумбольдт, С.М. Єнікеева, О.О. Потебня);
- а також теорії лінгвістики тексту (М.М. Бахтін, Л.Р. Болотнова, В.В. Виноградов, В.А. Кухаренко, В.О. Самохіна).

Наукова новизна результатів проведеного когнітивно-дискурсивного дослідження лінгвокультурного концепту ВІЙНА полягає в тому, що вперше:

- встановлено колективні та індивідуальні лінгвокогнітивні характеристики концепту ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років та в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, зокрема схарактеризовано специфіку поняттєвого, ціннісного, образного складників концепту і його місце в американській картині світу та в ідіоконцептосфері письменника;
- структуровано семантичний простір номінацій концепту й виокремлено загальні та індивідуальні лексичні засоби об'єктивації концепту ВІЙНА в американському варіанті англійської мови, способи метафоричної актуалізації концепту в ідіодискурсі письменника порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років;
- запропоновано польову будову лексико-семантичного поля «War» (далі – ЛСП);
- виявлено номінативний простір й особливості змісту концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років;
- змодельовано когнітивну структуру концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та виявлено її трансформації порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років;
- з'ясовано діапазон і спектр концептуальних метафор, що утворюють образно-ціннісний складник концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, та їх трансформації порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

У роботі також конкретизовано поняття індивідуальної концептосфери та ідіодискурсу; опрацьовано методика порівняльного когнітивно-дискурсивного аналізу колективних та індивідуальних ознак лінгвокультурного концепту.

Новизна дослідження може бути узагальнена в таких **положеннях, що виносяться на захист:**

1. Концепт ВІЙНА є ключовим лінгвокультурним концептом індивідуальної концептосфери Е. Хемінгуея, актуалізованим у його ідіодискурсі. Специфіка індивідуальної концептосфери письменника – частини колективної картини світу американців – зумовлює трансформації поняттєвих, ціннісних, образних характеристик концепту, а також засобів

і способів його актуалізації в ідіодискурсі автора порівняно з художнім дискурсом США 1920-х – 1960-х років.

2. Зміст концепту ВІЙНА в американській мовній картині світу розкривається в значеннях 11 ЛСВ лексеми-полісеманта war (n.), профільованих у межах доменів: МІЛІТАРНЕ (з субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА, ГАЛУЗЬ ЗНАТЬ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ) та ЦИВІЛЬНЕ (з субдоменами СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА). Вони вмотивовані внутрішньою формою «вести боротьбу» та реалізують загальну негативну оцінку.

3. Номінативний простір концепту структуровано ЛСП «War», яке в американському художньому дискурсі охоплює три мікрополя «Armed Conflict», «Art of War» та «Antagonism». На відміну від цього проявом трансформацій в ідіодискурсі Е. Хемінгуея є зміна імені концепту *war* на *fight*, перегрупування розширень між мікрополями та зменшення їх кількості до двох, зникнення окремих розширень.

4. Когнітивний простір концепту ВІЙНА, структурований в американській концептуальній картині світу слотами ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (розширення ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, ВІЙСЬКОВА НАУКА) та АНТАГОНІЗМ (розширення СУПЕРЕЧКА, КАМПАНІЯ, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ, СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ), звужується в індивідуальній концептосфері письменника: нерелевантними виявляються концепти ВІЙСЬКОВА НАУКА та СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ; ступінь акцентованості окремих слотів варіюється. Типи зв'язків між слотами в межах схем ідентифікації та акціональної дії зберігаються, а кількість зв'язків каузативу та контактної дії – зменшується.

5. Ціннісний складник концепту ВІЙНА варіюється від амбівалентного (негативно-позитивного) в американській національній концептуальній картині світу до виключно негативного в індивідуальній концептосфері Ернеста Хемінгуея.

6. Образний складник концепту ВІЙНА (референта концептуальних метафор) активований корелятивними доменами ПОДОРОЖ, КОНТЕЙНЕР, СПОРТ, ТОРГІВЛЯ, ЛЮДИНА, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА та ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. На відміну від діапазону метафор ВІЙНА в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, де домінують домени КОНТЕЙНЕР, ПОДОРОЖ, СПОРТ, ЛЮДИНА, в ідіодискурсі Е. Хемінгуея домінує корелятивний домен ПОДОРОЖ (метафора ВІЙНА є ПОДОРОЖ); корелятивні домени ПРИРОДА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА зникають; метафоричний потенціал корелятивних доменів ТОРГІВЛЯ, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА зростає, а потенціал корелятивних доменів ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЛЮДИНА, СПОРТ зменшується.

У метафоричному спектрі концепту ВІЙНА як корелята концептуальних метафор в обох дискурсах наявні референтні домени ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА та ПРИРОДА, проте їх метафоричний потенціал суттєво змінюється: для Е. Хемінгуея найбільш значущими референтними доменами є ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ та ЖИТТЯ, а для американського художнього дискурсу 1920-х – 1960-х років – ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ та ПОЛІТИКА.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що її результати є внеском у лінгвокогнітивістику (визначення змісту й структури лінгвокультурного концепту ВІЙНА; функціональних змін концепту в аспекті колективне vs індивідуальне); когнітивну семантику (виявлення варіювання значень імені концепту); теорію концептуальної метафори (встановлення метафоричних і метонімічних моделей ВІЙНА); когнітивну дискурсологію (трансформація когнітивних ознак концепту, актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років).

Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані в навчальних курсах лексикології англійської мови (розділи «Лексична семантика», «Синонімія», «Полісемія»), загального мовознавства (розділ «Мова і мислення»), у спецкурсах з теорії мовної комунікації, дискурсології, когнітивної лінгвістики, літературознавства, у подальших наукових розвідках аспірантів і студентів.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження обговорювались на 6-ти наукових конференціях: Усеукраїнська наукова конференція германістів «Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 2012); IV Міжнародна конференція «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів» (Харків, 2012); XIV Міжнародна конференція «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2015); IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Філологія XXI століття: теорія, практика, перспективи» (Одеса, 2015); XI Міжнародна науково-практична конференція «Wykształcenie i nauka bez granic – 2015» (Перемишль, 2015); V Наукова конференція з міжнародною участю «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення дослідження відображено в 5 одноосібних статтях та 1-й у співавторстві (де авторів належить добір та аналіз матеріалу), з них 5 надруковано у фахових наукових виданнях України, 1 – за кордоном, а також у тезах 6 доповідей на наукових конференціях загальним обсягом 3,2 друкованих аркуша.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних

теоретичних джерел (266 позицій, з них іноземними мовами – 77), довідкових джерел (39), списку джерел ілюстративного матеріалу (33) та додатків. Робота містить 13 таблиць і 6 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 221 сторінку, обсяг основного тексту – 170 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито актуальність теми, визначено мету, завдання і методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, подано відомості про публікації та апробацію результатів.

У першому розділі **«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ВІЙНА В ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ vs ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ»** критично узагальнено відомості про ВІЙНУ в гуманітарних та лінгвістичних науках, конкретизовано принципи когнітивно-дискурсивного аналізу концепту, його місце в національній картині світу американців та індивідуальній концептосфері письменника; розроблено алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

З опорою на когнітивно-дискурсивну парадигму лінгвістики специфіка актуалізованого в ідіодискурсі Е. Хемінгуея концепту ВІЙНА вивчається в роботі на тлі відповідного концепту колективної картини світу американців, утіленої в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років, на методологічних засадах аналізу функціональних змін – варіювання між індивідуальним і колективним змістом концепту.

У гуманітарних дослідженнях ВІЙНА визнається одним із базових універсальних понять, що слугує основою осмислення цивілізаційних процесів. За даними лінгвокогнітивних досліджень, концепт ВІЙНА постає як культурно зумовлене амбівалентно оцінене ментальне утворення, яке має універсальний характер як невід’ємна частина лінгвокультурного середовища і є одним із символів ХХ століття (О.Ю. Маслов; А.В. Прудник), входить у систему бінарних опозицій, що структурують модель світу ВІЙНА / МИР (Н.В. Рабкіна) та належить до числа гіперконцептів. Універсальною ознакою поняття ВІЙНА є «озброєна боротьба між організованими групами людей»; ВІЙНА має виражені асоціативні зв’язки зі спортом; її образно-символьними асоціаціями є полум’я, кров, смерть (Р. Андерсен; Дж. Деріан).

Домінування соціально-культурних концептуальних ознак свідчить, що ВІЙНА – це *лінгвокультурний концепт*, «згусток культури у свідомості людини і те, за допомогою чого людина входить у культуру» (Ю.С. Степанов). Він складається з поняттєвого, ціннісного та образного складників з акцентом на цінності.

Концепт ВІЙНА у світосприйнятті Е. Хемінгуея – *індивідуальний концепт*, «мисленневий образ в авторській індивідуальній свідомості», утілення «особливостей авторської концептуалізації фрагментів дійсності» (В.І. Карасик). Він закорінений у досвіді всього народу, втім суттєво відрізняється в індивідуальній концептосфері автора, доступ до якої відкриває лексична система його ідіодискурсу.

Колективна картина світу американців та *індивідуальна концептосфера* письменника співвідносяться як філософські категорії загального й особливого і відрізняються за типом синкретичної vs диференційованої концептуалізації дійсності. Індивідуальна концептосфера автора зумовлена сукупністю «взаємно пов'язаних концептуальних сфер, що відображають знання індивіда про певні фрагменти світу, центром якого він є» (В.Г. Ніконова). В індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея як виразника ідей «втраченого покоління» концепт ВІЙНА набуває найбільшої повноти і зумовлює мілітарне й трагічне світосприйняття автора, забарвлює інші концепти (ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ЛЮБОВ, ПРИРОДА, ЛЮДИНА) його ідіодискурсу (Г. Балакришнан; Дж. Лі), слугує проявом його ідіостилю.

Індивідуальна концептосфера зумовлює *ідіодискурс* (художній дискурс письменника) – динамічний процес і результат вербалізації світосприйняття особи, індивідуальне мисленнево-мовленнєве утворення, генероване інтенцією автора (А.Б. Тихонова). Ідіодискурс Е. Хемінгуея пронизаний військовою тематикою (як зазначав його брат Л.К. Хемінгуей), що зумовлено його мілітарним світосприйняттям і робить ВІЙНУ *ключовим* (дискурсогенеруючим) концептом, який лежить в основі розгортання смислів.

За типом дискурсу ВІЙНА – художній концепт, у якому об'єднуються і творчо переосмислюються ментальність, мова й національно-естетична традиція відповідно до індивідуальної концептосфери письменника. *Художній концепт* є різновидом лінгвокультурного концепту, його суб'єктивним переосмисленням.

Алгоритм дослідження концепту ВІЙНА включає вісім послідовних етапів:

- (1) виявлення передконцептуальних ознак і встановлення поняттєвої основи концепту ВІЙНА;
- (2) установа імені концепту та структурування семантичного простору лексем – його номінацій в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років;
- (3) моделювання когнітивної структури концепту в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років;
- (4) установа образно-ціннісних характеристик концепту ВІЙНА, втілених у когнітивних метафорах колективного дискурсу;
- (5) моделювання номінативного простору концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея;

- (6) з'ясування змін когнітивної структури концепту ВІЙНА в ідіодискурсі автора;
- (7) виявлення діапазону й спектру метафор ВІЙНА в ідіодискурсі автора;
- (8) узагальнення трансформацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

У другому розділі «ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ВІЙНА В АМЕРИКАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ 1920-х – 1960-х РОКІВ» з'ясовано зміст концепту ВІЙНА як колективного утворення в картині світу американців: встановлено етимологічний шар номінацій концепту, його архетипне підґрунтя, засоби первинної та вторинної номінації, зокрема його потенціал як референта й корелята концептуальних метафор, змодельовано когнітивну структуру концепту ВІЙНА.

Передконцептуальна база концепту включає його архетип – «апріорно-когнітивну умову» структурування знань (Л.І. Белехова) та етимологічний шар. Архетипом ВІЙНИ є ТІНЬ, а етимологічний шар концепту сягає корінням етимону його імені – лексеми *war* (п.): протоіндоевропейської основи *wers-* «заплутати». Мотиваційним важелем семантичного розвитку значень імені концепту є сема «вести боротьбу» – внутрішня форма концепту ВІЙНА, яка присутня в усіх значеннях іменника та дієслова лексеми *war*; вона пов'язана з етимомом категоріальною семою дії та негативною оцінністю імплікованої ворожості.

Поняттєвий складник концепту ВІЙНА розкривається в значеннях 11 ЛСВ полісеманта *war* (п.), які реалізують загально негативну оцінку, а діапазон їх функціонування поширюється на два суміжних домени: МІЛІТАРНЕ (з субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА, ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ) та ЦИВІЛЬНЕ (з субдоменами СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА).

Ці значення утворюють ієрархію семантичних ознак – ЛСП «*War*», яке в американському дискурсі складається з трьох мікрополів:

- «Armed Conflict» (з розширеннями «Hostilities», «Particular armed conflict», «Legal state of war»);
- «Art of War» (з розширеннями «Military science», «Profession of arms»);
- «Antagonism» (з розширеннями «Campaign», «Business struggle», «Sports contest», «Quarrel»).

Найбільш частотними є номінації з семою «збройний конфлікт» – *war*, (*armed*) *conflict*, *hostilities*, *combat*, *warfare* та «військова професія» – *military service*.

Когнітивна структура концепту ВІЙНА в колективній МКС американців, актуалізована в художньому дискурсі 1920-х–1960-х років, складається зі слотів, чий значення профільовано в межах доменів:

- ▶ МІЛІТАРНЕ – слот ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (з розширеннями ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ВІЙСЬКОВА НАУКА, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ та ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ);
- ▶ ЦИВІЛЬНЕ – слот АНТАГОНІЗМ (з розширеннями КАМПАНІЯ, СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ, СУПЕРЕЧКА, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ).

Конфігурація концепту структурована ідентифікаційними та акціональними пропозиційними схемами: класифікації, характеристики, каузативу та контактної дії. Найбільш реалізованими когнітивними ознаками концепту ВІЙНА в американському дискурсі є ВІЙСЬКОВІ ДІЇ (домен МІЛІТАРНЕ) та СУПЕРЕЧКА (ЦИВІЛЬНЕ) – 41,16 % та 17,5 % відповідно.

В американському дискурсі *діапазон корелятивів* когнітивної метафори – група концептів-джерел, що беруть участь у перехресному мапуванні для осмислення концепту-цілі ВІЙНА (референта), включає найбільш актуалізований корелятивний домен КОНТЕЙНЕР (29,28%), а також ПОДОРОЖ (23,75%), СПОРТ (18,32%), ЛЮДИНА (18,11%) та низькочастотні домени – ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ТОРГІВЛЯ, ПРИРОДА, КУЛЬТУРА, ТЕХНІКА, ХАРЧУВАННЯ й ТВАРИНА (з частотністю $f < 5\%$), утворюючи онтологічні й структурні концептуальні метафори:

- ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР: *enter / get into war, go out of the war / battle, fill the emptiness of belligerency* (СОНА);
- ВІЙНА є ЛЮДИНА: *the war / battle came, war and its brother massacre* (СОНА);
- ВІЙНА є ПОДОРОЖ: *a way out of war, go to war, end of war* (СОНА);
- ВІЙНА є СПОРТ: *a war game, to win a war, observe the rules of war* (СОНА).

До *спектру* концептуальних метафор концепту ВІЙНА (корелята), здатного до перехресного мапування на інші області-цілі для осмислення концептів-референтів, в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років входять референтні домени ЕКОНОМІКА (37,98%) СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ (34,87%), ПОЛІТИКА (12,41%), ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ (5,43%) а також низькочастотні ЖИТТЯ, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, СПОРТ, МЕДИЦИНА, ПРИРОДА ($f < 5\%$):

- ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА: *new weapon in the trade war, a destructive price war* (СОНА);
- СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ є ВІЙНА: *the long war of marriage, psychological warfare* (СОНА).

У третьому розділі «ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ВІЙНА В ІДІОДИСКУРСІ Е. ХЕМІНГУЕЯ» розкрито специфіку поняттєвого й образно-ціннісного складників концепту ВІЙНА в ідіодискурсі письменника та виявлено напрями трансформацій концепту ВІЙНА в його ідіодискурсі порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років.

Поняттєвий складник концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея зумовлений ЛСП «War», що складається із двох мікрополів:

- «Armed Conflict» з розширеннями «Hostilities», «Particular armed conflict», «Legal state of war», «Profession of arms» (гіперсема «стан збройного конфлікту»)
- «Antagonism» з розширеннями «Campaign», «Business struggle», «Sports contest», «Quarrel» (гіперсема «протистояння»).

На відміну від американського дискурсу в ідіодискурсі Е. Хемінгуея розширення «Profession of arms» і «Military science» мікрополя «Art of War» переходять до периферії мікрополя «Armed Conflict», звужуючи ЛСП «War» до двох мікрополів; розширення «Military science» слугує для метонімічного означення ВІЙНИ; розширення «Business struggle» зникає з мікрополя «Antagonism». Номінативна щільність концепту змінюється: набір номінативних одиниць зменшується з 63 до 50, їх склад трансформується згідно з «розмовним», «лаконічним» ідіостилем Е. Хемінгуея; домінантна в американському дискурсі лексема *war* в ідіодискурсі поступається своєю роллю *fight* (з семами «спортивне змагання», «суперечка»), яка стає іменем індивідуального концепту (*war* та *fight* – 15% та 55,8% відповідно).

Когнітивний простір первинних номінацій концепту ВІЙНА в ідіодискурсі письменника складається зі слотів ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (із розширеннями ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ) та АНТАГОНІЗМ (із розширеннями СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ, СУПЕРЕЧКА, КАМПАНІЯ) (світлі на рис. 1), що структуруються відповідно до **ідентифікаційних** схем з різновидами **класифікації** «ID/вид-ВІЙНА є CL/рід»: ситуація (*shooting situation*); процес (*process of the demolition*), подія (*offensive*); **характеризації** «ID-ВІЙНА є СН-характеризатор»: конкретний збройний конфлікт (*First World War, Spanish-American war*) та **акціональних** пропозиційних схем з різновидами **каузації** («СR-ВІЙНА/ВІЙСЬКОВІ ДІЇ/ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ викликає FT-наслідки»: наслідки (*fighting, campaign/riots against* і т. ін.)) та **контактної дії** («AG-ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ робить/вивчає РТ-ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ» (*serve, do a service, attack, kill, fight, fire, war* і т. ін.))

Переформатування індивідуального когнітивного простору концепту ВІЙНА полягає у стисненні його структури за рахунок відсутності концептів

ВІЙСЬКОВА НАУКА та СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ (найтемніші на рис. 1), у різному ступені акцентованості окремих когнітивних ознак (найбільш реалізованими в ідіодискурсі є ознаки ВІЙСЬКОВІ ДІЇ (більше на 13,46% порівняно з американським дискурсом) та СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ (більше на 25,99%)), а також у кількісному варіюванні кореляцій його складових: зв'язки між слотами в межах схем ідентифікації та акціональної дії зберігаються, а каузації та контактної дії – зменшуються порівняно з когнітивним простором колективного концепту.

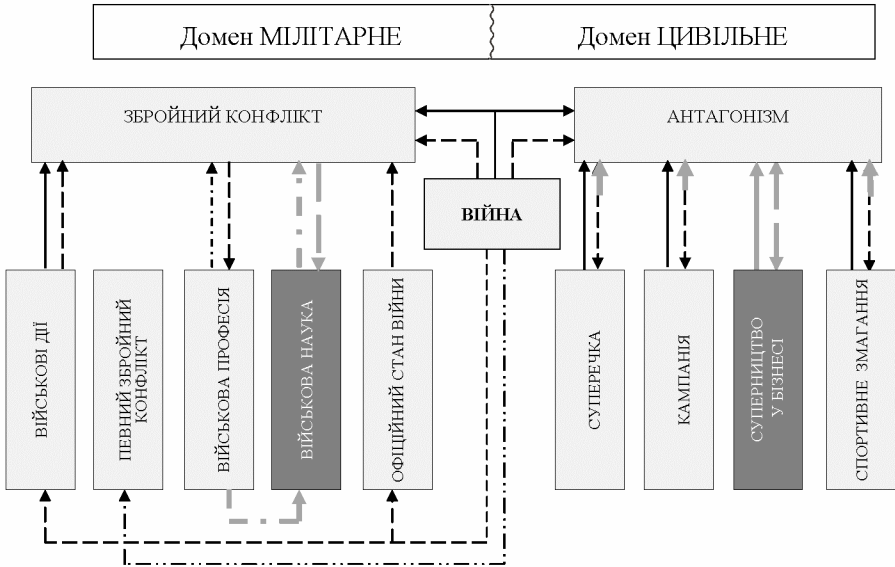

Рис. 1. Когнітивна структура семантичного простору первинних номінацій концепту ВІЙНА в колективному й індивідуальному дискурсах

- > – схема класифікації
 - - - - -> – схема каузації
 - · · · · ·> – схема характеристики
 - - - - -> – схема контактної дії
 ————— спільне
 ————— американський дискурс

Трансформації *образно-ціннісного складника* концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуей маніфестовані варіюванням ступеня реалізації метафоричного потенціалу корелятивних і референтних доменів та набору елементів діапазону й спектру концептуальних метафор.

Діапазон корелятивів концептуальних метафор ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуей складають корелятивні домени ПОДОРОЖ (38,21%), КОНТЕЙНЕР (22,64%), СПОРТ (9,91%), ТОРГІВЛЯ (8%), ЛЮДИНА (7%), ХАРЧУВАННЯ (6%) та низькочастотні КУЛЬТУРА, ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ($f \leq 5\%$):

- ПОДОРОЖ (ВІЙНА є ПУНКТ ПРИЗНАЧЕННЯ / РУХ, що існує в просторі та має початок і кінець): *The war was a long way away* (A Farewell to Arms);
- КОНТЕЙНЕР (ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР, у який входять та з якого виходять): *America is in the war. Up to the hilt* (A Farewell to Arms);
- СПОРТ (ВІЙНА є ГРА, яку можна програти/виграти): *If this war is lost all of those things are lost* (For Whom the Bell Tolls);
- ТОРГІВЛЯ (ВІЙНА є ТОВАР, що виробляють: *why the war is made* (For Whom the Bell Tolls) та ПРИБУТКОВА СПРАВА, на якій можна добре заробити: *they make money out of it* (war) (Across the River and into the Trees);
- ЛЮДИНА (ВІЙНА є ЛЮДИНА, яка ходить, кричить, має зовнішність): *The attack had gone across* (The First Forty-Nine Stories); *the great panic cry of this war; the beauties of a civil war* (For Whom the Bell Tolls);
- ХАРЧУВАННЯ (ВІЙНА є НЕСМАЧНА ЇЖА, а саме – тухла їжа, що викликає спрагу або огиду: *How you like this goddam war? <...> I say it's rotten* (A Farewell to Arms) та ПРИЙМАННЯ ЇЖИ, під час якої супротивники відкушують шматки (території): *the Italians had bitten off more than they could chew* (A Farewell to Arms).

Порівняно з американським дискурсом цей діапазон звужується в ідіодискурсі за рахунок відсутності корелятивних доменів ПРИРОДА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА та варіюється за ступенем реалізації метафоричного потенціалу: найбільш частотною метафорою в ідіодискурсі письменника є структурна концептуальна метафора «ВІЙНА є ПОДОРОЖ» на відміну від онтологічної «ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР» в американському дискурсі, що зумовлено індивідуальним світосприйняттям Е. Хемінгуей.

У *спектрі* концептуальних метафор в ідіодискурсі Е. Хемінгуей концепт ВІЙНА здатний мапуватися на 7 референтних доменів, де найбільш актуалізованими є ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ (22,2%), СПОРТ (14,8%), ЖИТТЯ (14,8%), МЕДИЦИНА (12,9%), ПОЛІТИКА (9,27%), СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ (9,27%), ЕКОНОМІКА (7,4%), а найменш – СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА та ПРИРОДА (5,56% та 3,7% відповідно):

- ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ є ВОРОГ: *love was her own enemy; sleepiness was his real enemy* (Garden Of Eden);
- СПОРТ є ВІЙНА, він убиває: *Fishing kills me exactly as it keeps me alive* /The Old Man and the Sea);
- ЖИТТЯ є ВІЙНА, воно здатне вбити або покалічити: *This life is ruining him* (For Whom the Bell Tolls);
- МЕДИЦИНА (ЛІКУВАННЯ ХВОРОБИ є ВІЙНА): *his battle against the disease* (A Moveable Feast);
- ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА, де партії ведуть боротьбу: *In spite of party strife you felt something* (For Whom the Bell Tolls);

- СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ (СУПЕРЕЧКА є ВІЙНА): *Please don't be rude, the girl said. And please attack gently* (Across the River and into the Trees);
- ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ є ВІЙНА, що має відповідну зброю: *Your damned money was my armour* (The Complete Short Stories).

Склад спектра метафор концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея та в американському дискурсі 1920-х – 1960-х років залишається стабільним; за частотністю в ідіодискурсі метафоричний потенціал референтних доменів ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ПРИРОДА зростає, а ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ зменшується. Це зумовлено індивідуальним світосприйняттям письменника, який витлумачує дійсність у термінах ВІЙНИ, утворює скритий смисл (підтекст), піднімаючи зміст на рівень філософських узагальнень.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження виявляє специфіку змісту, структури, засобів та способів актуалізації концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуея порівняно з концептом ВІЙНА в американському художньому дискурсі відповідного періоду. Застосування методології й методів когнітивно-дискурсивної парадигми дозволило поставити й вирішити проблему смислових трансформацій індивідуального та колективного змісту концепту в аспекті синхронії як прояву відмінностей індивідуальної концептосфери автора від колективної картини світу американців.

Отримані дані свідчать, що лінгвокультурний концепт ВІЙНА слугує ключовим дискурсотвірним в ідіодискурсі Е. Хемінгуея і лежить в основі розгортання смислів дискурсу, утворюючи концептуальну сітку зі споріднених концептів. Для Е. Хемінгуея – одного з найяскравіших виразників світосприйняття «втраченого покоління» – ВІЙНА акумулює мілітарне й трагічне світосприйняття письменника-пацифіста, а також забарвлює інші ключові концепти його ідіодискурсу, такі як ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ЛЮБОВ, ПРИРОДА, ЛЮДИНА.

Змістові характеристики концепту ВІЙНА в індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея та американській мовній картині світу задані етимом імені концепту – лексеми *war* (п.) «заплутувати», внутрішньою формою «вести боротьбу» – мотиваційним важелем семантичного розвитку значень імені концепту, а також архетипом ТІНЬ. Вони мотивують негативні ознаки поняттєвого й образно-ціннісного складників концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея.

Зміст концепту ВІЙНА розкривається в значеннях 11 ЛСВ лексеми-полісеманта *war* (п.), профільованих у доменах МІЛІТАРНЕ (субдомени ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА, ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ, ПРОФЕСІЙНА

ДІЯЛЬНІСТЬ) та ЦИВІЛЬНЕ (субдомени СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА) і вмотивованих значенням «вести боротьбу». В ідіодискурсі Е. Хемінгуея значення, профільовані в межах субдоменив ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ТОРГІВЛЯ і ФІНАНСИ, СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА, слугують для метафоричної об'єктивації концепту; вони актуалізують діапазон і спектр концептуальних метафор ВІЙНА.

Номінативний простір концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея структуровано ЛСП у складі двох мікрополів «Armed conflict» (гіперсема «стан збройного конфлікту») та «Antagonism» (гіперсема «протистояння»). Індивідуальний номінативний простір концепту зазнає трансформацій щодо колективного, які полягають у зміні імені концепту з *war* (n.) на *fight* (n.), відсутності третього мікрополя «Art of war» й окремих розширень та їх перегрупуванні між мікрополями.

В ідіодискурсі письменника номінації *fight*, *war*, *attack* зі спільною семою «військові дії» є найбільш частотними; значення лексеми *fight* (55,8% з усіх випадків індивідуального омовлення концепту) активовані субдоменами ВІЙСЬКОВІ ДІЇ (домен МІЛІТАРНЕ), СПОРТ і СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА (домен ЦИВІЛЬНЕ). Порівняно з американським художнім дискурсом набір номінацій концепту звужений за відсутності лексем, що належать професійній та суспільно-політичній лексичним підсистемам.

Когнітивний простір ВІЙНА в індивідуальній концептосфері Е. Хемінгуея структуровано слотами ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ (розширення ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ, ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ) та АНТАГОНІЗМ (розширення СУПЕРЕЧКА, КАМПАНІЯ, СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ), що є звуженням порівняно з колективною картиною світу американців (зникають слоти ВІЙСЬКОВА НАУКА та СУПЕРНИЦТВО В БІЗНЕСІ). Ступінь акцентованості окремих ознак концепту в ідіодискурсі Е. Хемінгуея також варіюється: промінантність концептів ПЕВНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ суттєво зменшується.

Зв'язки між компонентами індивідуального концепту за ідентифікаційною схемою та схемою акціональної дії зберігаються; зв'язки за схемами каузації (ВІЙСЬКОВІ ДІЇ / ОФІЦІЙНИЙ СТАН ВІЙНИ → ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ, ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ → ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ) та контактної дії (ВІЙСЬКОВА ПРОФЕСІЯ → ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ) зменшуються порівняно з когнітивним простором колективного концепту.

Ціннісний складник концепту ВІЙНА в індивідуальній концептосфері письменника-пацифіста є виключно негативним на відміну від амбівалентного (поряд з позитивним і негативним) сприйняттям концепту в американській картині світу.

Діапазон метафор ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея утворено концептуальними метафорами, що активовані корелятивними доменами ПОДОРОЖ, КОНТЕЙНЕР, СПОРТ, ТОРГІВЛЯ, ЛЮДИНА, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА та ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. Найбільш актуалізованим є домен ПОДОРОЖ, що об'єктивується концептуальною метафорою «ВІЙНА є РУХ» на відміну від превалюючої в американському художньому дискурсі 1920-х – 1960-х років онтологічної концептуальної метафори «ВІЙНА є КОНТЕЙНЕР». Зміни в діапазоні концептуальних метафор ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея є якісними (відсутні корелятивні домени ПРИРОДА, ТЕХНІКА, ТВАРИНА) та кількісними (ступінь реалізації метафоричного потенціалу збільшується для доменів ТОРГІВЛЯ, ХАРЧУВАННЯ, КУЛЬТУРА й зменшується для ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЛЮДИНА, СПОРТ).

Спектр метафор концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Хемінгуея порівняно з американським художнім дискурсом 1920-х – 1960-х років залишається якісно сталим, але кількісно варіюється: метафоричний потенціал референтних доменів ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ, СПОРТ, ЖИТТЯ, МЕДИЦИНА, СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА, ПРИРОДА зростає, а ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНІ СТОСУНКИ – зменшується.

Отримані результати відкривають перспективи для подальшого вивчення засобів і способів реалізації індивідуального та колективного лінгвокультурного концепту в художньому дискурсі в синхронії й діахронії на матеріалі англійської та інших мов, для застосування алгоритму аналізу трансформацій когнітивних властивостей лінгвокультурного концепту в індивідуальній концептосфері особи та в картині світу народу, що сприяє становленню когнітивної лінгвістики, лінгвоперсонології, дискурсології.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

1. Брославська Л.Я. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі / Л.Я. Брославська, І.С. Шевченко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1003. – С. 22–27.
2. Брославська Л.Я. Когнітивна модель лексичної багатозначності лексеми *war* в англійській мові / Л.Я. Брославська // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1023. – С. 120–124.
3. Брославська Л.Я. Концепт ВІЙНА в англійській картині світу: доконцептуальні основи / Л.Я. Брославська // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1051. – С. 46–51.
4. Брославська Л.Я. Метафоричні засоби вербалізації концепту WAR/ВІЙНА в ідіодискурсі Е. Гемінгуея / Л.Я. Брославська // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 66. – С. 34–39.

5. Брославська Л.Я. Образно-ціннісний складник концепту WAR / ВІЙНА в американській мовній картині світу / Л.Я. Брославська // *Наук. вісник Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка* : зб. наук. пр. – Дрогобич, 2015. – № 4. – С. 22–28.
6. Брославская Л.Я. Концепт ВОЙНА в когнитивном пространстве идиодискурса Э. Хемингуэя / Л.Я. Брославская // *Урал. науч. вестник. – Уральск* : ТОО «Уралнаучкнига», 2016. – № 28 (159). – С. 25–29.
7. Брославська Л.Я. Концептуальна картина світу й ідіостиль Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // *Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика* : тези доп. наук. конф. германістів (21 квітня 2012 р.) – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 73–75.
8. Брославська Л.Я. WAR як один з ключових концептів у професійному дискурсі Е. Хемінгуея / Л.Я. Брославська // *Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів* : матеріали IV Міжнарод. наук. конф. (22 березня 2014 р.). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 15–18.
9. Брославська Л.Я. Метафора WAR / ВІЙНА в дискурсі Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація*: тези доп. XIV наук. конф. з між нар. участю (27 березня 2015р.). – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 30–32.
10. Брославська Л.Я. Семантичний простір номінацій концепту WAR / ВІЙНА в англomовній картині світу / Л.Я. Брославська // *Філологія XXI століття: теорія, практика, перспективи* : матеріали IV Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф. (24 квітня 2015 р.). – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. – С. 15–18.
11. Брославська Л.Я. Засоби прямої номінації ідіоконцепту WAR / ВІЙНА в дискурсі Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // *Wykształcenie i nauka bez granic – 2015* : materialy XI Miedzynar. nauk.-praktycz. konf. (07 – 15 grudnia 2015 r.) – Volume 9. – Przemysl : Nauka i studia, 2015. – С. 72–77.
12. Брославська Л.Я. Когнітивний простір номінацій ідіоконцепту WAR / ВІЙНА у мовній картині світу Е. Гемінгвея / Л.Я. Брославська // *Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів* : матеріали V наук. конф. з міжнарод. участю (19 березня 2016 р.). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 19–22.

АНОТАЦІЯ

Брославська Л.Я. Об'єктивація американського лінгвокультурного концепту ВІЙНА в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуея. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2016.

У роботі на базі когнітивно-дискурсивної парадигми досліджується ключовий лінгвокультурний концепт ВІЙНА, об'єктивований в ідіодискурсі Е. Хемінгуея, змістові характеристики якого вмотивовані архетипом ТІНЬ, внутрішньою формою «вести боротьбу» та загальнонегативною оцінкою.

Специфіка індивідуальної концептосфери письменника зумовлює трансформації поняттєвого, ціннісного та образного складників концепту, а також засобів і способів його актуалізації в ідіодискурсі порівняно із художнім дискурсом США 1920-х – 1960-х років: відбувається трансформація імені концепту з *war* на *fight*; перегруповання розширень і звуження мікрополів в ЛСП «War»; варіювання ступеня акцентування когнітивних ознак в ідіодискурсі Е. Хемінгуея. Найбільш проміантними корелятивним і референтним доменами образного складника є ПОДОРОЖ та ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ відповідно.

Ключові слова: американський художній дискурс, війна, Ернест Хемінгуей, ідіодискурс, індивідуальна концептосфера, лінгвокультурний концепт.

АННОТАЦИЯ

Брославская Л.Я. Объективация американского лингвокультурного концепта ВОЙНА в идиодискурсе Эрнеста Хемингуэя. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

Проведенное лингвокогнитивное исследование содержания, структуры и средств языкового выражения лингвокультурного концепта ВОЙНА выполнено в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы с целью определения специфики его функционирования в идиодискурсе Э. Хемингуэя по сравнению с американским художественным дискурсом 1920-х – 1960-х годов.

Содержание концепта ВОЙНА в американской ЯКМ задано этимологией имени концепта – лексемы *war* (n.) «запутывать», внутренней формой «вести борьбу», архетипом ТЕНЬ и раскрывается в значениях 11 ЛСВ лексем-полисеманта *war* (n.), профилированных в доменах МИЛИТАРНОЕ (субдомены ВОЕННЫЕ ДЕЙСТВИЯ, ВОЕННАЯ ПОЛИТИКА, ОБЛАСТЬ ЗНАНИЙ, ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ) и ГРАЖДАНСКОЕ (субдомены СОЦИАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ, ТОРГОВЛЯ И ФИНАНСЫ, СОЦИАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ).

В идиодискурсе Э. Хемингуэя значения, профилированные в пределах субдоменов ОБЛАСТЬ ЗНАНИЙ, ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, СОЦИАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ, ТОРГОВЛЯ И ФИНАНСЫ,

СОЦИАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ, служат для метафорической объективации концепта.

Номинативное пространство концепта ВОЙНА структурировано ЛСП «War» в составе трех микрополей «Armed Conflict» (гиперсема «состояние вооруженного конфликта»), «Art of War» (гиперсема «искусство ведения войны») и «Antagonism» (гиперсема «противостояние»). Индивидуальное номинативное пространство концепта претерпевает трансформации относительно коллективного, заключающиеся в изменении имени концепта с *war* (n.) на *fight* (n.), перегруппировки расширений между микрополями, а также сужении их количества до двух, отсутствии расширения «Business struggle».

Когнитивное пространство первичных номинаций ВОЙНА в индивидуальной концептосфере Э. Хемингуэя структурировано слотами **ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ** (расширения **ВОЕННЫЕ ДЕЙСТВИЯ**, **ВОЕННАЯ ПРОФЕССИЯ**, **ОПРЕДЕЛЕННЫЙ ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ**, **ОФИЦИАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ВОЙНЫ**) и **АНТАГОНИЗМ** (расширения **ССОРА**, **КАМПАНИЯ**, **СПОРТИВНОЕ СОРЕВНОВАНИЕ**), что является сужением по сравнению с коллективной картиной мира американцев (исчезают слоты **ВОЕННАЯ НАУКА** и **СОПЕРНИЧЕСТВО В БИЗНЕСЕ**). Степень акцентирования отдельных признаков концепта в идиодискурсе Э. Хемингуэя также варьируется: проминантность концептов **ОПРЕДЕЛЕННЫЙ ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ**, **ОФИЦИАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ВОЙНЫ** существенно уменьшается.

Связи между компонентами индивидуального концепта по идентификационной схеме и схеме акционального действия сохраняются; связи по схемам каузации (**ВОЕННЫЕ ДЕЙСТВИЯ** / **ОФИЦИАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ВОЙНЫ** → **ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ**, **ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ** → **ВОЕННАЯ ПРОФЕССИЯ**) и контактного действия (**ВОЕННАЯ ПРОФЕССИЯ** → **ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ**) уменьшаются по сравнению с когнитивным пространством коллективного концепта.

Диапазон метафор ВОЙНА в идиодискурсе Э. Хемингуэя образован концептуальными метафорами, активированными коррелятивными доменами **ПУТЕШЕСТВИЕ**, **КОНТЕЙНЕР**, **СПОРТ**, **ТОРГОВЛЯ**, **ЧЕЛОВЕК**, **ПИТАНИЕ**, **КУЛЬТУРА** и **ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ**. Наиболее актуализированным является домен **ПУТЕШЕСТВИЕ**, объективируемый концептуальной метафорой «**ВОЙНА** есть **ДВИЖЕНИЕ**» в отличии от превалирующей в американском художественном дискурсе 1920-х – 1960-х годов онтологической концептуальной метафоры «**ВОЙНА** есть **КОНТЕЙНЕР**». Изменения в диапазоне концептуальных метафор ВОЙНА в идиодискурсе Э. Хемингуэя являются качественными (отсутствуют коррелятивные домены **ПРИРОДА**, **ТЕХНИКА**, **ЖИВОТНОЕ**)

и количественными (степень реализации метафорического потенциала увеличивается для доменов ТОРГОВЛЯ, ПИТАНИЕ, КУЛЬТУРА и уменьшается для ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ, ЧЕЛОВЕК, СПОРТ).

Спектр метафор концепта ВОЙНА в идиодискурсе Э. Хемингуэя по сравнению с американским художественным дискурсом 1920-х – 1960-х годов остается качественно постоянным, но количественно варьируется: метафорический потенциал референтных доменов ЧУВСТВО/ОЩУЩЕНИЕ, СПОРТ, ЖИЗНЬ, МЕДИЦИНА, СОЦИАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ, ПРИРОДА возрастает, а ПОЛИТИКА, ЭКОНОМИКА, СОЦИАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ – уменьшается.

Полученные результаты открывают перспективы для дальнейшего изучения средств и способов реализации индивидуального и коллективного лингвокультурного концепта в художественном дискурсе в синхронии и диахронии на материале английского и других языков.

Ключевые слова: индивидуальная концептосфера, американский художественный дискурс, война, идиодискурс, лингвокультурный концепт, Эрнест Хемингуэй.

ABSTRACT

Broslavska L. Ya. Instantiation of American linguo-cultural concept WAR in the individual discourse of Ernest Hemingway. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

This paper is a cognitive-discursive study of the key linguo-cultural concept WAR instantiated in E. Hemingway's individual discourse and motivated by the inner form "to fight", the archetype SHADOW and the overall negative evaluation.

The individual writer's conceptual sphere determines transformations of notional, evaluative and image components of the concept as well as the means and ways of their instantiation in the writer's idiodiscourse vs American literary discourse of the 1920s – 1960s: there is a transition of the name of the concept from *war* to *fight*; transposition of semantic properties within the lexical-semantic field «War»; variation in the degree of prominence of the concept's cognitive properties.

In the image component of WAR, the most prominent source and target domains are TRAVEL and FEELING/SENSE respectively.

Keywords: American literary discourse, Ernest Hemingway, idiodiscourse, individual conceptual sphere, linguo-cultural concept, war.

Підписано до друку 02.09.2016.
Формат 60 x 90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 1908/2016. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 971661 від 13.12.2005.